

РЕФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА БАЗІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Ю. Г. Крикун,
здобувач

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
e-mail: uljaw@mail.ru

В статті визначено рейтинг Глобального інноваційного індексу та індексу конкурентоспроможності України, розглянуто досвід формування національних інноваційних систем. Також визначено заходи державної політики, які повинні бути спрямовані на формування в країні сприятливого середовища для підтримки інноваційної діяльності. На базі проведеного дослідження запропоновано основні позиції, що будуть сприяти інтеграції інноваційної діяльності у світовий науково-технологічний простір.

Ключові слова: досвід, інноваційна політика, національні інноваційні системи, реформування, інноваційна співпраця.

РЕФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ НА БАЗЕ МИРОВОГО ОПЫТА ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИННОВАЦИОННЫХ СИСТЕМ

В статье определен рейтинг Глобального инновационного индекса и индекса конкурентоспособности Украины и рассмотрен опыт формирования национальных инновационных систем. Также определены меры государственной политики, которые должны быть направлены на формирование в стране благоприятной среды для поддержки инновационной деятельности. На базе проведенного исследования предложены основные позиции, которые будут способствовать интеграции инновационной деятельности в мировое научно-технологическое пространство.

Ключевые слова: опыт, инновационная политика, национальные инновационные системы, реформирование, инновационное сотрудничество.

RESTRUCTURING OF INNOVATION POLICY BASED ON GLOBAL EXPERIENCE OF FORMATION OF NATIONAL INNOVATION SYSTEMS

The article studies the rating of the Global Innovation Index and the index of competitiveness of Ukraine; researches the experience of formation of national innovation systems; determines governmental policies, aimed at creating an enabling environment in the country to support innovations. The study offers basic positions, which will facilitate the integration of innovation in the scientific and technological world.

Key words: experience, innovation policy, national innovation system, reform, innovation cooperation.

Актуальність теми. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що формування національних інноваційних систем (НІС) для країн з трансформаційною економікою на сьогодні є першочерговим завданням. У такі складні умови, що склалися в Україні, розвиток інноваційної діяльності надасть змогу вирішити проблеми, які утворились в результаті ринкових перетворень, і перейти до нової якості економічного зростання та відпрацювати курс у світовий науково-технологічний простір.

Постановка проблеми. Процеси постійних змін і перетворень, що передують Україні, ставлять питання загальної конкурентоспроможності, яка, насамперед, залежить від ефективної інноваційної системи. Саме тому необхідно розглянути існуючі моделі національних інноваційних систем розвинених країн світу, що забезпечить економічну модернізацію інноваційної політики нашої країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням поняття, елементів та умов впровадження НІС займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені: С. Ю. Глаз'єв, О. Г. Голіченко, І. Г. Дежіна, Н. І. Іванова, Б.-А. Луңдвал, С. Меткальф, Р. Нельсон, Б. Г. Салтиков, К. Фрімен та інші. Аналіз питань, пов'язаних із формуванням НІС в умо-

вах ринкових змін, відображено в працях Г. А. Власкіна, В. М. Гейця, Н. П. Гончарової, О. Б. Ленчука, В. І. Онопрієнка, Л. І. Федулової та ін.

Метою статті є узагальнення реальних можливостей розвитку національних інноваційних систем та визначення основних позицій інноваційної співпраці і цивілізованої інтеграції у світовий науково-технологічний простір.

Виклад основного матеріалу. Основний вектор сучасної глобальної конкуренції спрямований на переваги її учасників, зумовлений науково-технічними досягненнями. Основа цих переваг — це рівень розвитку НІС, які інтегрують науку, виробництво, фінанси та інші елементи інноваційного процесу.

Новий Закон України «Про вищу освіту» [1] є важливим документом для українського суспільства, бо від нього залежать майбутній розвиток української освіти і науки. В законі посилено інноваційну складову діяльності вищого навчального закладу та визначено організаційно-правові форми впровадження інновацій (статті 60, 61, 62). На сьогодні цей документ потребує серйозного експертного та громадського обговорення. У Розділ XI «Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах» технократично вписано, що

наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Здійснення наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, коледжами є обов'язковим. Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є отримання нових наукових знань шляхом здійснення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоздатних технологій, техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку економіки [1].

Отож, гуманітарні, суспільні, економічні та правові напрямки наукових досліджень і наукової діяльності нібито для держави не є важливими. Але ж завдяки науці та науковим дослідженням формується процес виробництва як важливої складової національного забезпечення країни. Також у законі не зазначено, що наукова діяльність, як і освітня, фінансується з державного бюджету. У стані постійних змін складно знайти замовників-виробників на інноваційну продукцію, тому інноваційна діяльність знаходиться в стані застою. З огляду на таку ситуацію вкрай необхідно виробити ефективну інноваційну політику в Україні.

У 2012 р. в рейтингу Глобального інноваційного індексу Україна зайняла 63-тє місце серед 141 країни світу проти 60-го місця серед 125 країн світу в 2011 році. До чинників, що визначають якість інноваційної діяльності, можна віднести рівень розвитку вищої освіти і стан сфери досліджень і розробок. Так, за рівнем розвитку вищої освіти Україна в 2012 р. зайняла 34-тє місце (39-тє – в 2011 р.), зокрема за показником охоплення вищою освітою – 8-ме, за часткою випускників наукової і інженерної спрямованості – 19-тє місце [4].

Оцінка сфери досліджень і розробок включає три показники: кількість дослідників на 1 млн населення – 44-тє місце; витрати на НІОКР – 37-тє місце; якість дослідницьких інститутів 69-тє місце [4].

За результативністю наукових досліджень Україна в 2012 р. зайняла 30-тє місце (40-ве – в 2011 р.), за такими показниками, як: за створенням нових наукових знань, яке характеризується кількістю патентів і наукових статей, – 21-ше, за поширення знань – 55-тє, по впливом знань – 66-тє місце [4].

У рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності за 2012–2013 рр. Україна зайняла 73-тє місце серед 144 країн світу (у 2011–2012 рр. – 82-ге), демонструючи свої основні конкурентні переваги, а саме місткість науково-технічного та інноваційного ринку [4].

Однією з важливих складових індексу конкурентоспроможності є показник «Інновації», що включає такі основні показники, як «наявність високоякісних науково-дослідних установ» (64-тє місце), «співпраця університетів і бізнесу у сфері наукових досліджень» (69-тє), «наявність наукових і інженер-

них кадрів» (25-тє), «захист інтелектуальної власності» (51-ше місце) [4].

За даними бази даних Scopus в 2011 р., серед 76 країн, що публікують більше 1000 наукових статей в рік, Україна займала 45-тє місце. Частка України в загальній кількості публікацій складала 0,29 % (Західної Європи – 29,8 %; США – 19,9 %; Китаю – 14,3 %; Японії – 4,42 %; Індії – 3,39 %; Росії – 1,49 %) [4].

Вітчизняна наука за деякими напрямами (математика, теоретична фізика, хімія, біотехнологія, матеріалознавство, технології зварювання і отримання захисних і міцних покриттів, космонавтика) досить конкурентна у світі. Про досить високий попит на дослідження і розробки учених України свідчать щорічні надходження від іноземних замовників в об'ємі понад 20 % загального фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт [4].

Таким чином, розробка і реалізація НІС є ключовим завданням щодо розвитку не тільки науково-технічної та інноваційної сфери, але й щодо підвищення конкурентоспроможності економіки країни в контексті міжнародної співпраці.

Велике значення мають заходи державної політики, спрямовані на формування в країні сприятливого середовища для інновацій. Наукова, технологічна та інноваційна політика повинна реалізовуватися в стабільному макроекономічному середовищі і доповнюватися реформами в інших сферах. Такими сферами є стимулювання конкуренції, що спричиняє появу інновацій; сфера освіти і професійної підготовки фахівців, що сприяє формуванню людського капіталу; фінансова і податкова політика; політика ринку праці з метою стимулювання мобільності персоналу; сфера комунікацій, що сприяє поширенню інформації та збільшенню електронних мереж та ін. [5].

Тісний взаємозв'язок між ринками капіталу і новітніми технологіями, широкомасштабний характер створення та використання знань, посилення соціальної орієнтації нових технологій зумовили виникнення НІС, що є основою інноваційного розвитку в зарубіжних країнах. НІС різних країн та їх цілі істотно відрізняються. На базі досвіду діючих інноваційних систем розвинених країн світу визначимо реальні можливості розвитку національних інноваційних систем та інноваційної співпраці і цивілізованої інтеграції у світовий науково-технологічний простір. Можна виділити три основні типи моделей науково-технічного та інноваційного розвитку, які представлені на рис. 1.

Євроатлантична модель інноваційного розвитку характерна для країн євроатлантичного регіону: США, Великої Британії, Німеччини, Італії та Франції. Дана модель є «традиційною» [2]. Це модель повного інноваційного циклу – від виникнення інноваційної ідеї до масового виготовлення готового продукту. В країнах, як правило, представлені всі компоненти структури інноваційної системи: фундаментальна й прикладна наука, дослідження

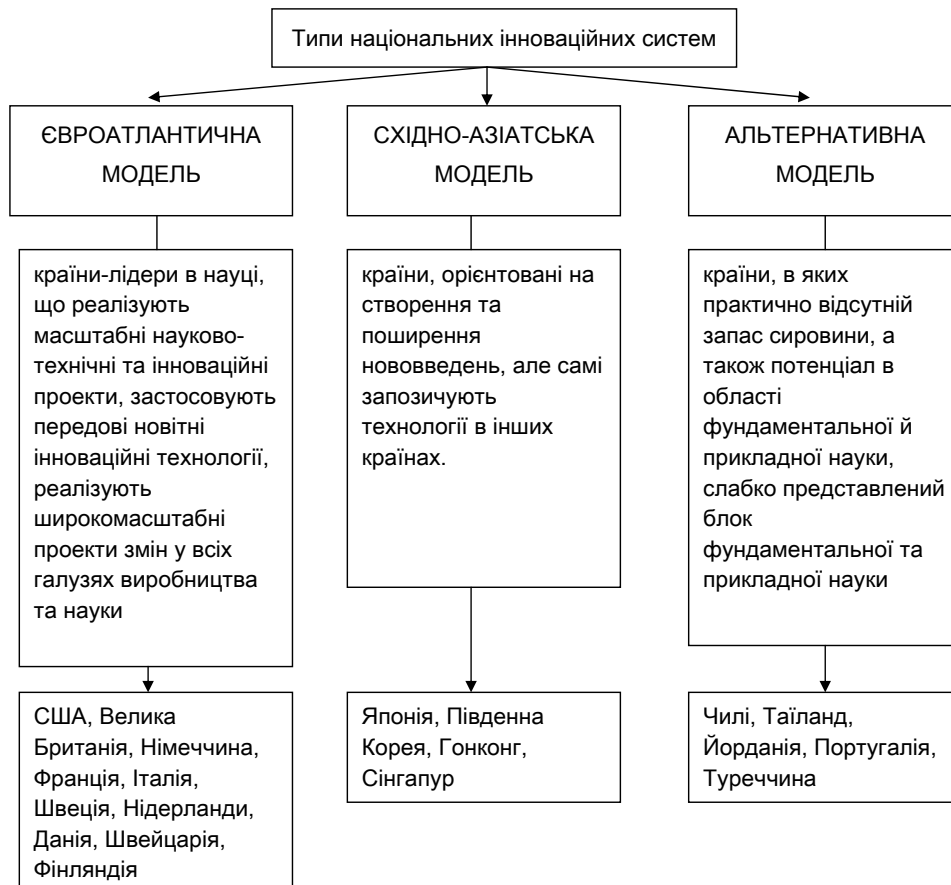

Рис. 1. Типи національних інноваційних систем зарубіжних країн та їх характеристика
Складено автором за матеріалами : [3]

й розробки, виробництво дослідного зразка і масове виробництво, різні механізми фінансування інноваційного процесу, широка мережа інститутів підготовки кадрів, а також різних типів структури експертизи.

Східно-азіатська модель інноваційного розвитку, властива країнам східно-азіатського регіону (Японія, Південна Корея, Гонконг, Китай, Сінгапур), суттєво відрізняється від «традиційної». У моделях таких інноваційних систем відсутня стадія формування фундаментальних ідей. Країни, що застосовують таку модель інноваційного розвитку, орієнтуються на експорт високотехнологічної продукції, але самі запозичують технології у країн «традиційної» моделі.

Альтернативна модель інноваційного розвитку використовується в переважно сільськогосподарських країнах (наприклад, в Таїланді, Чилі, Йорданії, Португалії, Туреччині), країнах, де сільське господарство відіграє ключову роль в економіці. В таких державах практично відсутній запас сировини, а також потенціал в області фундаментальної й прикладної науки. Внаслідок цього в інноваційних системах даних країн слабо представлений або взагалі відсутній не тільки блок фундаментальної й прикладної науки, але й, по суті, високотехнологічний компонент.

Країни альтернативної моделі інноваційного розвитку у своїй інноваційній політиці, як правило,

наголошують на підготовку кадрів у сферах економіки, фінансів, менеджменту, соціології й психології праці, а також на розвиток окремих галузей легкої промисловості, креативної індустрії й рекреації. Велика увага приділяється також «виращуванню» менеджменту для місцевих представництв транснаціональних корпорацій, міжнародних банків, міжнародних політичних структур і т. д. Слід зазначити, що подібна переорієнтація інноваційного розвитку з high-tech на high-hume нерідко дозволяє досягти дуже високих темпів економічного росту [7].

Традиційна модель інноваційного розвитку може бути взята за основу побудови НІС України, оскільки для

цього є високий потенціал, особливо у регіональному розрізі є відповідні ресурси, необхідні для успішного впровадження інновацій.

Зарубіжний досвід формування НІС у різних країнах свідчить про те, що сьогодні більшість країн вибирають модель інноваційного розвитку відповідно до існуючого рівня економічного розвитку, наукового і освітнього потенціалу, наявності відповідних ресурсів та ділових зв'язків. На сьогоднішній день в Україні визначено основні елементи НІС, але проблемним питанням залишається забезпечення підґрунтя системних взаємозв'язків між ними, яке можливо сформувати лише за умови стабільного розвитку економіки в цілому. Таким чином, важливим моментом залишається забезпечення функціонування НІС в Україні з таких позицій, що будуть сприяти інтеграції інноваційної діяльності у світовий науково-технологічний простір:

- забезпечення приватно-державного партнерства у напрямку розвитку «Інновацій»;
- покращення взаємозв'язку між освітою і наукою та суб'єктами господарювання;
- підвищення якості наукових досліджень на рівні міжнародного партнерства та їх актуальності у період реформ та змін;
- запровадження антикорупційної реформи в сфері виділення коштів на науково-технічну та інноваційну співпрацю;

– державна підтримка і розвиток інноваційної інфраструктури та стимулювання інноваційної діяльності на макро- та мікроекономічному рівні;

– забезпечення прозорого конкурсного відбору міжнародних, національних і регіональних інноваційних проектів та ін.

Висновки. Згідно з оприлюдненими даними, «Стратегія – 2020» включає близько 60 реформ і спеціальних програм [6]. Серед ключових показників парламентом не визначено місце інноваційного розвитку країни, тому збільшити ВВП на душу населення з кожним роком буде все важче, що призведе до падіння економіки України.

Отже, для створення ефективної інноваційної системи в Україні важливо виділити окрему позицію інноваційного розвитку, залучити досвідчених фахівців щодо реформування інноваційної політики та важливо окреслити стратегічний орієнтир державних програм інноваційного розвитку задля забезпечення конкурентоспроможності економіки країни на міжнародному рівні. Національна наука зберігає реальні можливості для забезпечення міжнародної науково-технічної та інноваційної співпраці і цивілізованої інтеграції у світовий науково-технологічний простір.

Література

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-vii>.
2. Иванов А. Как они стимулируют / А. Иванов // Коммерсантъ. – 2005. – № 215 (3299). – С. 29.
3. Мілевська Т. С. Моделі інноваційного розвитку економіки / Т. С. Мілевська // Бізнес Інформ. – 2012, № 7. – С. 44 – 47.
4. Новый закон о высшем образовании: приобретения и риски [Электронный ресурс] / И. Сикора, А. Бабанин. – Режим доступа : <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/novyy-zakon-o-vysshem-obrazovanii-priobreteniya-i-riski-.html>.
5. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Смельченко, І. В. Терон; за ред. В. В. Онікієнка. – К. : РВПС НАН України, 2006. – 480 с.
6. Українське Незалежне Інформаційне Агентство Новин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/989833-poroshenko-oprilyudniv-tezi-strategiji-2020.html>.
7. Guruz K. Globalization, Knowledge Economy and Higher Education and National Innovation Systems [Electronic resource] / K. Guruz, N. K. Pak. – Way of access : http://www1.worldbank.org/education/stuttgart_conference/download/5-2-6_doc_gueruez.pdf